

Vaktaalrubriek

Meertalige Terminologielys: HIV/VIGS

M. Alberts

Terminologie-Afdeling, Nasionale Taaldiens, Departement Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie, Pretoria

1. INLEIDING

Die Terminologie-Afdeling van die Nasionale Taaldiens, Departement van Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie is versoeck om 'n meertalige HIV/VIGS-terminologielys saam te stel as deel van die Departement se hydrae tot HIV/VIGS-bewustheid. Verskillende belanggroepes het saamgewerk om te verseker dat die terminologielys aan die nodige vereistes voldoen, naamlik om inligting oor HIV/VIGS met behulp van gestandaardiseerde terminologie oor te dra aan tienderjariges (sekondêre skoolvlak) en die algemene publiek.

Die brontaal is Engels en die doeltale is Afrikaans, Sepedi, Sesotho, Setswana, IsiZulu, IsiXhosa, Siswati, isiNdebele, Xitsonga en Tshivenda. Alle brontaalterme is voorsien van baie eenvoudige verklarings in Engels. Termekwivalente en verklarings word ook in die tien doeltale verskaf.

2. TERMINOLOGIEDOKUMENTERING

'n Basiese terminologielys is saamgestel uit ongeveer 350 kernterme wat in HIV/VIGS-onderrig gebruik word. Die terminologielys bevat nie ingewikkelde mediese terme nie en konsentreer hoofsaaklik op terme wat in die alledaagse gesprek gebruik word. Die register van die verklarings is so eenvoudig moontlik gehou.

Die teikengebruikersgroep is na breedvoerige gesprekvoering deur die Terminologie-Afdeling en die Departement van Gesondheid gesamentlik bepaal.

Die Departement van Gesondheid en die *Aids Training, Information and Counselling Centre (ATICC)* (VIGS-Opleiding-, Inligting- en Voorligtingsentrum) het die Terminologie-Afdeling van boekies en brosjures oor die onderwerp voorsien. Sommige van hierdie publikasies was in Engels sowel as in sommige van die doeltale, naamlik Afrikaans, Sepedi, Sesotho, IsiZulu en IsiXhosa, beskikbaar.

Die terminoloë het terme uit hierdie publikasies gekserpeer. Terme is ook van die Internet bekom, en alle brontaalterme is van eenvoudige verklarings voorsien. 'n Voorlopige termlyst is daarna vir goedkeuring aan die Departement van Gesondheid oorhandig.

Na beraadslaging met die beampies van die Departement van Gesondheid is die termlyst aangepas om die aanbevelings van vakkundiges te akkommodeer. Die Afrikaanse en Afrikataalterminoloë het begin om vertaalekwivalente en verklarings in die verskillende doeltale by te werk. Die voorsiening van doeltaalekwivalente het geskied in noue samewerking met belanghebbendes op die terrein van onderrig en opleiding. Moedertaalsprekers is ook tydens die vertaling van die verklarings geraadpleeg.

Die konseptermlyst is tydens verskeie interne terminologie-vergaderings bespreek, en die nodige wysigings is op die databasis aangebring. Kopieë van die konseptermlyst is aan taalkundiges verbonde aan verskeie universiteite, onder andere UNISA, die Universiteit van Zululand, Fort Hare Universiteit, die Universiteit van Pretoria, die provinsiale Taalraad van Mpumalanga en die voormalige Staatstaaldiens gestuur vir kommentaar oor die

taalkundige korrektheid van die doeltaalterme.

Die terminologiese inligting op die databasis is vervolgens aangepas volgens die kommentaar wat van die vakkundiges en taalkundiges ontvang is. 'n Finale konseptermlyst is hierna saamgestel vir toetsing deur die Departement van Gesondheid.

Die Departement van Gesondheid het verantwoordelikheid daarvoor aanvaar om 300 kopieë van die konseptermlyst te produseer en om die lyste te versprei onder gesondheidswerkers wat veral op die gebied van VIGS werkzaam is. Hierdie werkers is deur die Departement van Gesondheid geïdentifiseer as mense wat in staat sou wees om die aanvaarbaarheid van die terme in die werksomgewing te toets. Die doel met hierdie fase was om soveel insette as moontlik van hierdie werkers te ontvang. 'n Kort behoeftebepalingsvraelys is ook by hierdie konsepdocument ingesluit om bepaalde vrae aan die respondenten te rig.

3. STANDAARDISERING VAN TERMINOLOGIE

Hierdie was een van die eerste meertalige projekte, en die Terminologie-Afdeling moes baie beplan en sell's herbeplan om die projek af te handel. Die finansiering van die verskillende fases van die projek was ook 'n probleem.

In die definieringsproses van brontaalterme (Engels) moes verskillende bronne geraadpleeg word om seker te maak dat die konsepte eksak verstaanbaar word. Brontaalterme is met behulp van eenvoudige definisies verstaanbaar. Daar is van 'n gekontroleerde woordeskatalogus gebruik gemaak om terme mee te verstaanbaar te maak.

Die konseptlyst is onlangs by 'n interministeriële vergadering voorgelê. Verteenwoordigers van die Departement van Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie het by dié vergadering voorgestel dat werkinkwells gehou word om die terme en vertalings weereens te bespreek ten einde veral die termekwivalente in die Afrikatale final te bespreek, uit te klaar en te standaardiseer.

Die doel van die eerste werkinkwel was om die brontaalterminoliging (register, Engelstalige termkorpus en verklarings) te finaliseer om te verseker dat wysigings wat in die brontaalterminoliging aangebring word, deurgevoer kan word na die doeltale voordat die doeltaalterminoliging bespreek word. Die werkinkwel is reeds gehou en is deur 'n mediese dokter en ander gesondheidswerkers in die VIGS-veld bygewoon.

Met die tweede werkinkwel word beoog om die doeltaalekwivalente en verklarings (Afrikaans en Afrikatale) te finaliseer. Die probleemterme sal deur moedertaalsprekers, wat as gesondheidswerkers in die spesifieke taalgemeenskappe werk, bespreek word om die korrektheid, gepastheid en aanvaarbaarheid daarvan te verifieer. So 'n proses verseker in 'n groot mate die standaardisering en gebruikswaarde van die terme.

4. TERMINOLOGIE

4.1 PROBLEEMTERME

Volgens Alberts (1990: 89) is terme slegs simboliese voorstellings vir bepaalde konsepte wat abstrak en ontdaan van enige

emotiewe konnotasie behoort te wees. Ondanks die vereiste dat terme slegs konsepte moet denoteer, verkry sekere terme ook emotiewe waardes - veral as hulle tot die gewone omgangstaal deurdring. Die feit dat daar beslis terme is wat 'n gunstige of ongunstige reaksie by gebruikers ontlok, maak dit belangrik dat vakaalgebruikers bewus moet wees van die emosionele effek wat sekere terme op die ontvanger van die boodskap kan hê. Dit is dus belangrik dat die korrekte terme gebruik word om 'n bepaalde boodskap oor te dra en dat terme in vakwoordeboeke en terminologielyste so raak moontlik gedefinieer word om meerduidelikheid of soutiewe konnotasie te verhoed (Alberts 1990:112-113).

HIV/VIGS is by uitstek 'n domein waarin emotiewe konnotasies aan terme geheg word. Die toekenning van emotiewe waardes aan terme word bepaal deur die kulturele en ideologiese omstandighede van die sender van die boodskap, plus die geassosieerde konnotasies van die moedertaalsprekers van die besondere brontaal. Die kultuurgebondenheid van bepaalde terme veroorsaak dat terme nie altyd suksesvol deur verskillende kultuurgroeppe vertolk of vertaal kan word nie (Alberts 1990: 90).

Die HIV/VIGS-terminologielys moes baie neutraal wees om nie aanstoot aan bepaalde groepe te gee nie. Reeds in die doelstaal moes terme van emotiewe konnotasie gestroop wees. Terme soos "AIDS" en "carrier" is van die begin as problematies geïdentifiseer.

Die kommentaar op die lys het ook getoon dat respondenten die terminologie verskillend benader. Persone wat kommentaar vanuit die Eerstewêreld-perspektief gelewer het, beweer dat die HIV/VIGS-terminologie meer positief word. Daar word nie meer gepraat van 'n **VIGS-lyer** (*an AIDS sufferer*) nie, MAAR van 'n persoon wat met HIV leef (*a person living with HIV*). Ander respondenten heg egter nie dieselfde konnotasie aan dié terme nie.

Kommentaar is ook ontvang waarin versoek is dat prostitutie en sekere seksuele groeperings nie gestigmatiser moet word nie. Alle terme moes dus baie neutraal gedefinieer word.

Daar moes desnieteenstaande gesorg word dat die aanslag van die terminologielys ooreenstem met die aanslag van die HIV/VIGS-veldtog van die regering. Slegs dan kan bepaal word hoe daar op die kommentaar gereageer behoort te word.

'Voorbeeld van neutrale definisies:

- bisexual** *n.* A person who is sexually attracted to both men and women. [*Geen vooroordeel uitgespreek*]
- carrier** Someone who has an infection and can pass it on to other persons even though he or she may not yet show any symptoms. [*Geen verwysing na VIGS*]
- drug addict** Person who is unable to stop taking harmful drugs, eg cocaine. [*Geen vooroordeel uitgespreek*]
- homosexual** *n.* (gay) A person sexually attracted to somebody of the same sex, for example a man who is sexually attracted to another man. [*Geen vooroordeel uitgespreek*]
- lesbian** A woman who is sexually attracted to other women. [*Geen vooroordeel uitgespreek*]
- prostitute** Person who earns money by having sex with anyone who will pay for it. [*Geen verwysing na risiko vir oordrag van VIGS*]

4.2 VULGÈRE TERME

Die terminoloë moes kultuurverskille baie delikaat hanteer. Sekere sake mag byvoorbeeld bloot nie genoem word nie. Daar

word byvoorbeeld nie oor *swangerskap* in Afrikaalgeledere gepraat nie. Terme wat met liggaamslunksies, genitaliëë, enige vorm van geslagsgemeenskap en seksueel oordraagbare siektes te doen het, is baie eksplisiet. Sodanige terme word as vulgêr beskou en is uiteraard taboe. Eufemismes moes voorsien word om die krasheid van die terme te versag, en vulgêre terme moes as sodanig geëtiketteer word. Die gebruik van hierdie soort terme is nie in alle gemeenskappe (stedelik/plattelands; jong/oud, manlik/vroulik) ewe aanvaarbaar nie.

Voorbeeld:

condom (male condom, CD <*euphemism*> French letter <*euphemism*>, **raincoat** <*euphemism*>, **overall** <*euphemism*>, **sheath** <*euphemism*>, **Johnnies** <*euphemism*>) ...

have sexual intercourse (sleep together <*euphemism*>...)

4.3 ETIKETTERING

Etikette is gebruik om die woordeboekgebruiker gebruiksleiding te gee. Daar is byvoorbeeld etikette wat aantoon dat 'n bepaalde term in onbruik geraak het (*Obsolete*), 'n versagtingsvorm (*Euphemism*), geografiese gebruik (*US* = United States; *GB* = Great Britain) of handelsname aandui.

Voorbeeld:

syphilis (pox <*Obsolete*> ....
gonorrhoea (clap <*Euphemism*>, **drop** <*Euphemism*>....
white blood cell (leucocyte, leukocyte) <*US*> ....
AZT (zidovudine, Retrovir <*trade name*> ....)

4.4 REGISTER

Die register van definiering is deurgaans baie laag gehou ten einde seker te maak dat die betekenis van die terme duidelik oorkom. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, *Longman Dictionary of Contemporary English* en *Collins Cobuild* is as riglyne vir die register gebruik. Verskeie mediese woordeboeke is as kontrolebronne gebruik om te verseker dat die verklarings wetenskaplik korrek is.

In die brontaal is hoëregisterterme sowel as laeregisterterme opgeneem om eerstens naslaan vir die mediese personeel te vergemaklik, en tweedens die woordeskat van die lekegebruikers uit te brei. Dit stel die gesondheidswerkers in staat om met mekaar en ook met pasiënte te kommunikeer.

Voorbeeld:

chancroid (soft sore) A disease passed on from one person to another by having sex with him or her; causes sores, usually on the outer sex organs
haemophiliac (bleeder) A person, usually a man, who suffers from a sickness in which the blood does not clot properly.
white blood cell (leucocyte, leukocyte) <*US*> Blood cell that fights against infection.
pyrexia (fever) Higher than normal body temperature which is often a sign of illness.

¹ Voorbeeldmateriaal is slegs in die brontaal om plek te bespaar

4.5 WISSELVORME

Wisselvorme is as sinonieme opgeneem.

Voorbeeld:

fetus (foetus) The name given to the unborn baby in the womb of a pregnant woman after the first 8 weeks of pregnancy
foetus ⇒ **fetus**

4.6 SINONIEME

Alle sinonieme het pylverwysings (⇒) na die volledige inskrywing.

Voorbeeld:

leucocyte ⇒ **white blood cell**
leukocyte ⇒ **white blood cell**
white blood cell ⇒ **leucocyte, leukocyte** (US) Blood cell that fights against infection.

4.7 AFKORTINGS/AKRONIEME

Die afkorting of akroniem word op sy eie alfabetiese plek opgeneem, met 'n verwysing na die volledige inskrywing. Afkortings word gewoonlik onder die volvorm gehanteer (vgl. **PHC**), behalwe waar die konsep hoofsaaklik in sy afkortingsvorm of as akroniem bekend is en so gebruik word, soos **ELISA**, **AZT** en **AIDS**.

Voorbeeld:

AZT (zidovudine, Retrovir <trade name> One of the first drugs used to treat people with HIV/AIDS.

zidovudine ⇒ **AZT**

ELISA (enzyme-linked immunosorbent assay) Blood test to find out whether a person has been infected with the virus that causes AIDS (HIV).

enzyme-linked immunosorbent assay ⇒ **ELISA**

PHC ⇒ **primary health care**

primary health care (PHC) Health care to keep people healthy, discover health problems at an early stage and prevent disease.

4.8 DEFINIËRING

Daar is van 'n gekontroleerde woordeskot gebruik gemaak om terme mee te verklaar, wat verseker het dat die terme noodwendig in eenvoudige taal verklaar word. Indien terme noodgedwonge in definisies gebruik moes word, is hulle ook as lemmas op hul alfabetiese plek in die lys eenvoudig verklaar.

Voorbeeld:

Gewone woorde is gebruik om die term **gonorrhoea** te definieer, en waar daar weliswaar terme in die definisie voorkom, is elke term op sy beurt op sy alfabetiese plek opgeneem en verklaar, vgl.:

gonorrhoea (clap <c euphemism>, drop <c euphemism>) A disease passed on from one person to another by sexual contact causing a discharge from the sex organs.

discharge n. Fluid coming out of a body opening; can be normal, but can also be the result of an infection.

disease (sickness, illness) Unhealthy state of the body, such as HIV/AIDS or tuberculosis.

sexual contact Bodily contact connected with sexual activity.

sex organ Outside body part of a man or a woman that has to do with sex, such as the penis and vagina.

5. PAD VORENTOE

Die meertalige HIV/VIGS-termlys is in konsepform vir kommentaar beskikbaar. Die Terminologie-Afdeling ontvang graag kommentaar op hierdie lys ten einde registergebruik en terme, termekwivalente en verklarings finaal te bespreek en, waar moontlik, te standaardiseer.

Die terminologielys sal, nadat dit gefinaliseer is, gedruk en versprei word. Die lys sal egter ook op die Terminologie-Afdeling se huisblad op die Internet geplaas word, aangesien dit oumaties deel sal uitmaak van die Nasionale Termbank. Kundiges, belanghebbendes en belangstellendes sal steeds kommentaar kan lewer, en die terme sal van tyd tot tyd na oorlegpleging met die nodige vakkundiges en taalkundiges aangepas kan word.

6. LITERATUURVERWYSING

Alberts, Mariëtta.(1990). 'n Bepaling van Afrikaanse Vakleksikografiese Behoeftes. Pretoria: Unisa. (Ongepubliseerde D.Litt. et Phil.-tesis).

Terminologie-Afdeling, Nasionale Taaldiens. *Multilingual AIDS terminology* (Konseplys). Pretoria: Departement van Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie.

7. NAVRAE

Navrae oor die HIV/VIGS-terminologielys kan gerig word aan:

Mev. Jeanetta Steyn (012) 337 8153 vt17@acts2.pwv.gov.za	of	Mev. Christine Marais (012) 337 8160 vt22@acts2.pwv.gov.za
Faksnommer (012) 325 4943		

Terminologie-Afdeling, Nasionale Taaldiens, Privaat sak X894, Pretoria, 0001